

Oponentský posudok na habilitačnú prácu **PhDr. Bc. Tomáše Svobody Ph.D. na tému:**
Horizonty prekladu: k teorii prekladu Jiřího Levého

Habilitand vstupuje do súčasného translatologického diskurzu nadčasovou témou revitalizácie vedeckého odkazu J. Levého, ktorý nielen vizionársky prednaznačil mnohé paradigmatické zmeny vo vývoji odboru, ale predložená práca dokazuje, že aj naďalej disponuje veľkým inšpiratívnym potenciálom. Inovatívny prístup T. Svobodu k spracovaniu zvolenej problematiky spočíva v tom, že si na rozdiel od iných autorov početných, a (nepochybne veľmi hodnotných) „metapublikácií“ o diele J. Levého zvolil novátorskú výskumnú perspektívu. V názve práce figuruje pojem „horizont“ (v úvode na s. 12 autor voľbu názvu aj zdôvodňuje). Pohľad z horizontu mu tak širokospektrálnou optikou umožnil paralelne sledovať rôzne verzie *Umění překladu*, vidieť dielo holistickejšie, čím sa mu zároveň plastickejšie vyjaviť Levého myšlienkové koncepty vyžadujúce si dodatočnú konceptualizáciu, explanáciu, resp. explikáciu. Úvahy a analýzy Levého diela habilitand vždy zasadzuje do širšieho kontextu, či už filozofických smerov – primárne českého štrukturalizmu s akcentáciou jeho špecifik, alebo vo vzťahu k súčasnému translatologickému mysleniu s explicitným poukazom na koncepty, v ktorých Levý výrazne predstihol svoju dobu.

Habilitačná práca má rozsah 192 strán, vrátane všetkých formálnych súčastí. Početný je zoznam relevantných bibliografických zdrojov (10 strán), vrátane odkazov na 12 vlastných publikácií autora k predmetnej téme. Päť už uverejnených štúdií v revidovanej a aktualizovanej podobe autor integroval aj do predloženej práce (prehľad s.14). Za pridanú hodnotu považujem fakt, že sa habilitand neuspokojil len s dostupným pramenným materiálom, ale podarilo sa mu získať nepublikované zdroje z pozostalosti J. Levého. Osobne mi to umožnilo po prvý krát vidieť aspoň v obrazovej podobe (s.26) rukopisnú verziu *Umění překladu* určenú pre nemecký preklad.

Koncepcne je práca logicky vystavaná. Výklad je presný, zrozumiteľný a postupnosť otvárania tematických okruhov logická. Autor delí prácu na sedem samostatných, vnútorne štruktúrovaných kapitol. Každá kapitola v závere obsahuje zhrnutie a záver, v ktorom habilitand často naznačuje aj možnosti ďalšieho smerovania výskumov.

Prvá kapitola (s.16 -57) *Studie k Umění překladu* je zameraná na viacvrstvový materiálový výskum rôznych aspektov Levého najvýznamnejšieho diela. V úvodných častiach dominuje systematizačný aspekt. Zostavenie chronologického prehľadu všetkých 12 verzií *Umění překladu*, vrátane prehľadu vydaní v cudzojazyčných mutáciách, návrh periodizácie genézy diela, nesporne patrí k záslužným historiografickým počinom. V nadväzných subkapitolách je ťažiskovým analytický aspekt. Vhľad do štruktúry Levého diela habilitand reflektuje na pozadí českého štrukturalizmu a vplyvu Mukařovského koncepcie estetiky jazyka. Mapuje spôsob, akým sa Levý v priereze času so štrukturalizmom vyrovnával. Sleduje tendenciu od implicitnosti k väčšej explicitnosti v neskorších verziách *Umění překladu*. Plne sa stotožňujem s dôvodmi, ktoré autor na potvrdenie tejto tendencie uvádza: prirodzenosť štrukturalistického kontextu pre Levého a kultúrno-politickú situáciu (ostrakizácia štrukturalizmu v 50.rokoch vs. jeho rehabilitácia v 60. rokoch). V dobových súvislostiach rozoberá aj prejavy integrovaných prístupov v Levého diele - interdisciplinaritu a intersemiotickosť. V chronológii sleduje narastajúcu mieru formalizácie a neopomína ani otázku systémovosti. V intenciách „laxného“ postoja štrukturalizmu k tvorbe termínov a pojmov hodnotí Levého terminologickú difúziu. Porovnanie obsahu konceptov cez optiku vybraných termínov v jednotlivých verziách diela habilitand vhodne rieši aplikáciou metód korpusovej lingvistiky. Napriek tomu, že išlo „len“ o sondážny prieskum, závery analýz považujem za mimoriadne inšpiratívne pre detailnejší výskum. Naznačujú totiž, že

v priereze času nedošlo v ťažiskových konceptoch k podstatnejším obsahovým zmenám, a že, ako na s. 56, konštatuje autor „stěžejní koncepty byly fundovány už v L63. Za velmi přínosný považujem aj exkurz do jazyka a štýlu *Umění překladu*.

V druhej kapitole (s.58 – 77) *K Levého pojímům v teorii překladu* sa habilitand na základe analýzy štyroch Levého pojmových okruhov, ktoré sa javia ako sporné, pokúša nájsť podporné argumenty pre svoje závery. Pri dokazovaní prvého okruhu, že Levého *Umění překladu* je exaktnou teóriou prekladu a plne si zaslúži aj atribút „integrálna“, chcem vyzdvihnúť prepracovanosť argumentačnej bázy habilitanda. Pozitívne hodnotím synkreticky prepojenú perspektívu hodnotiaceho subjektu *zvnútra*, t.j. z pozície samotného autora (postoj Levého k označovaniu svojho diela vo vývojovom aspekte, vlastnej obhajoby kritických Hausenblasových výhrad a sekundárne aj osobnostných charakteristík Levého) s explikatívnou perspektívou *zvonka* (vplyv Mukařovkého, Hausenblasovo evidentné nezohľadnenie aktuálnej verzie diela v úvode k vydaniu z roku 1983 a pod.). V druhom okruhu, pri otázke, či sa vzťahy medzi originálom a prekladom v Levého chápaní dajú označiť za idealistické, habilitand relativizuje kategorické kritické postrehy J. Levého k idealistickým koncepciám a hľadá aj potenciálne styčné plochy. V závere kapitoly naznačuje, že pri všetkých snahách o exaktnosť, sa v jeho diele objavujú aj náznaky idealizmu. V kritikách často pertraktovaný koncept „realistického prekladu“ a objektívnu difúznosť použitia atribútu „realistický“ rieši habilitand poukazom na nutnosť diferencovať jeho použitie z hľadiska väzby na objekt (metóda, recepcia, prekladateľská stratégia) a užší jazykový či širší dobový kontext. V otázke zástoja odborného prekladu v Levého diele habilitand jednoznačne konštatuje, že J. Levý sa touto problematikou zaoberal a jeho teória je integrálnou, hoci porporčne je prioritizovaný umelecký preklad.

Tretia kapitola (s.78 - 83) *Procesualita literárního překladu* je venovaná podrobnejšej interpretácii Levého modelu prekladateľského procesu. V tejto kapitole sa z môjho pohľadu najexplicitnejšie prejavila záslužnosť habilitanda o zviditeľnenie a ľahšiu operalizáciu Levého modelu prekladovej komunikácie. Habilitand precizuje zjednodušené grafické znázornie Levého dvojfázového modelu komunikácie v širšom zmysle tak, aby zodpovedal verbálnemu popisu (trojčlennosť celého komunikačného reťazca). Vychádza pri tom nielen z *Umění překladu*, ale aj z materiálov z pozostalosti po J. Levém, kde, ako uvádza, sa nachádzajú aj komplexnejšie náčrty modelu. V následnom kroku rozširuje a dopĺňa model o subprocesy (jazyková materializácia, vnímanie koncepcie diela a čitateľská konkretizácia), ktoré zatiaľ figurovali len v Levého verbálnych popisoch prekladovej komunikácie. Ich integráciou do formalizovaného grafického znázornenia sa tak potenciálnym užívateľom na malej ploche vizualizuje prekladateľská komunikácia v celej svojej komplexnosti.

Štvrtá kapitola (s.84-110) má názov *Překlad jako rozhodovací proces: rozpracování konceptu J. Levého a aplikace tohoto přístupu na institucionální překlad*. Z pragmatického hľadiska považujem túto kapitolu za najprínosnejšiu, pretože popri novátorstve má aj bezprostredný aplikačný rozmer. Priekopnícku prácu tu habilitand urobil prinajmenšom v dvoch smeroch: na základe selekcie a usúvzťažnenia konceptov rozhodovacieho procesu vytvoril systemizovaný model 10 definičných dištinkcií so spravidla binárne štruktúrovanými výberovými inštrukciami; ide o prvý pokus aplikovať model v takej podobe na vysoko normalizované inštitucionálne texty, v ktorých je rozhodovací proces inherentný, pretože preklad je riadený inštrukciami (inštruktážnymi príručkami).

Piata kapitola (s.112 – 136) nesie názov *Model translatologické analýzy podle Jiřího Levého*. Z hľadiska uchopenia problematiky táto kapitola organicky nadväzuje na predchádzajúce, v ktorých už habilitand preukázal schopnosť detegovať postoje Levého ku konkrétnej téme rozptýlené na rôznych miestach textu, resp. ich nepriamo odvodiť zo zdrojových diel, nadväzne poznatky systematizovať a napokon formalizovať. K týmto úkonom však habilitand nepristupuje mechanicky, ale nanajvyš

tvorivo. Inak to nie je ani v otázkach kritiky prekladu a translatologickej analýzy. O uvedené témy sa J. Levý intenzívne zaujímal, ale ako správne uvádza habilitand (s.112 et passim), nevytvoril model kritiky prekladu ani model translatologickej analýzy, ktorú považuje za metódu kritiky prekladu. Tieto biele miesta sa habilitandovi podarilo vo veľkej miere úspešne zaplniť. Na základe rekonštrukcie Levého poznámok zosumarizoval 10 základných princípov kritiky prekladu. Za mimoriadne invenčný však považujem model translatologickej analýzy s integrovaním Levého rozhodovacieho procesu. Ide o model spätnej rekonštrukcie cesty prekladateľa jednotlivými fázami rozhodovacieho procesu. Terminálny symbol (finálny výber), ktorý je v translatologickej analýze pri tvorbe prekladu zavŕšením rozhodovacieho procesu, sa v aplikácii na kritiku prekladu stáva iniciálnym regresívnym prvkom, od ktorého sa odvíja postup od konkrétneho ku všeobecnému. Vo formalizovanej podobe je uvedený na s. 118. V tejto kapitole by som ešte chcela oceniť, že habilitandovi opäť neuniklo, že reflektovaním pragmatických či sociologických aspektov v kritike prekladu Levý predstihol svoju dobu (s.114)

Cieľom šiestej kapitoly(s.138-164) *Hermeneutické čtení děl Jiřího Levého* je na pozadí špecifik českého štrukturalizmu zistiť v Levého konceptoch prieniky, ale aj protichodné postoje so súčasným neohermeneutickým smerom v translatológii. Habilitand dôsledne sumarizuje pro aj contra argumenty v primárnych zdrojoch, porovnáva vnímanie Levého v kontexte hermeneutiky v zahraničnej, predovšetkým v nemeckej translatológii a v domácom prostredí. Prichádza k záveru, že Levý sa už z časového hľadiska nemôže označovať za neohermeneutika, ale nanajvýš za signalizátora tohto prúdu.

Záverečná siedma kapitola (s.165-176) *Barokologické bádání v dějinách českého překladu mezi lety 1945 a 2003* je výsledkom dlhodobého záujmu habilitanda o túto problematiku. V tomto zmysle predstavuje syntézu jeho doterajších publikácií k predmetnej téme a stručnú analýzu štyroch publikácií, ktoré sa venovali dejinám staršieho českého prekladu, vrátane relatívne rozsiahlej pasáže v Levého diele *Česká theorie překladu*. Kapitulu vnímam ako cenný príspevok do histórie prekladu v období baroka, o to viac, že práve v skúmaní starších dejín prekladu má česká aj slovenská translatológia ešte veľké rezervy.

Celkovo hodnotím habilitačnú prácu **PhDr. Bc. Tomáše Svobody Ph.D.** veľmi pozitívne. Habilitand jednoznačne preukázal vynikajúcu orientáciu v téme, metodologickú vyzretosť, schopnosť myslieť v prírodných súvislostiach, tvorivo reflektovať a inovatívne ďalej rozvíjať koncepty zakladateľa českej teórie prekladu.

Odbornému a vedeckému charakteru habilitačnej práce zodpovedá formálna stránka. Je písaná kultivovaným odborným jazykom. Grafická prezentácia vo forme početných tabuliek a grafov je funkčným doplnením verbálneho textu. Citácie v texte, bohatý poznámkový aparát a zoznam použitej literatúry je vypracovaný veľmi precízne a spĺňa všetky platné citačné normy. Zaznamenala som len jednu nepresnosť: v texte, v podčiarniku aj v bibliografii je nesprávne uvedené meno „Hochel“ (správne = Hochel).

Otázky do rozpravy:

1. Translatologická analýza podľa Levého modelu aplikovaná na kritiku prekladu ma mimoriadne zaujala. Chcem sa habilitanda spýtať, či ani s odstupom času od odovzdania práce sa mu ju nepodarilo preveriť v praxi. Ak nie, má pozitívne skúsenosti s inými prístupmi v tejto oblasti?
2. Kritika prekladu sa zvyčajne považuje za spojovací článok medzi teóriou a praxou. Má habilitand pocit, že súčasná kritika prekladu testuje poznatky z translatológie a dáva jej nové impulzy?

Dovolím si ešte jednu podotázku, ktorá bezprostredne nesúvisí s témou, ale rada by som poznala jeho názor. V kontexte ostrých kritických súdov J. Levého voči prekladom i prekladateľom, habilitand na s. 47 konštatuje: „Příkrost či místy až nevybíravost negativní kritiky patrně nebyla v rozporu s dobovým vědeckým diskurzem (dnes, máme za to, je tendence negativně kritizovat podstatně menší)“. Čo podľa jeho názoru spôsobilo v súčasnom vedeckom diskurze zníženú tendenciu k negatívnej kritike? Dá sa toto tvrdenie paušalizovať?

3. Na záver pripájam ešte jednu „vizionársku“ otázku: Ako vidí habilitand budúcnosť translatológie a translatológov v kontexte umelej inteligencie? Zodpovedá aktuálny kompetenčný profil prekladateľa/tlmočníka požiadavkám doby? Ktoré konkrétne zručnosti by vzhľadom k súčasnej diverzite translačných činností mali byť podľa jeho názoru posilnené aj vo výučbe?

Po zhodnotení relevantných charakteristík posudzovanej habilitačnej práce môžem jednoznačne konštatovať, že svojou nadštandardnou úrovňou spracovania tak po obsahovej ako aj formálnej stránke spĺňa všetky kritériá na habilitačné konanie. Na základe uvedených skutočností odporúčam v habilitačnom konaní pokračovať a po úspešnej obhajobe udeliť **PhDr. Bc. Tomášovi Svobodovi Ph.D. vedecko-pedagogickú hodnosť „docent“ v odbore Translatologie.**

Nitra, 29.6.2023

prof. PhDr. Daniela Müglová, CSc.